

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการทำกลุ่ในสวนยางพารา กรณีบ้านใหม่พัฒนา ต.หนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน / การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและพื้นที่ทำกินของคนในชุมชน ๒) เพื่อศึกษาภูมิปัญญากลุ่และแนวทางการปรับใช้สวนยางพารา และ ๓) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่สวนยางพาราเป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ควบคู่ไปกับการทำสวนยางพาราของชุมชน ขอบเขตการศึกษา ๑) บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) สถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุมชน ๓) สถานการณ์ชุมชน สถานการณ์การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน พัฒนาการความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและพื้นที่ทำกินของคนในชุมชน ๔) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น “กลุ่” ๕) แนวทางการปรับเปลี่ยนพื้นที่สวนยางพาราให้เป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารโดยการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น “กลุ่” ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานหลักดังนี้ ๑) ขั้นตอนเตรียมงานตามกิจกรรม บอกกล่าวโครงการวิจัย ๒) ขั้นตอนการศึกษา/การสร้างความรู้ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ทบทวน ตรวจสอบข้อมูล ๓) ขั้นตอนทดลองปฏิบัติ ปลูกพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ในแปลงทดลอง ติดตามความเจริญเติบโต เติบโตเต็มความรู้อยู่โดยการอบรมการเพาะชำ การติดตาม ฯลฯ ศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการปรับใช้ภูมิปัญญา “กลุ่” ในการแก้ไขปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สรุปผล และคืนความรู้ให้กับชาวบ้านในชุมชนตามวาระโอกาสที่ได้เจอ และ ๔) ขั้นตอนประเมินผลการทดลองปฏิบัติงาน การประเมินเชิงกระบวนการและประเมินผลโครงการตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย พบว่า บ้านใหม่พัฒนา ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๖ โดยรัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเขื่อนเขาแหลม (เขื่อนวชิราลงกรณ์) อำเภอดงพญาเย็น จังหวัดกาญจนบุรี จัดสรรที่ดินให้กับชาวบ้านที่ต้องอพยพขึ้นมาจากบริเวณที่ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำ ชุมชนที่ถูกอพยพขึ้นมาประกอบด้วย ชุมชนทุ่งมาลัย, ชุมชนวาล่องคู, บ้านกุสะตุ้, ชุมชนไล่สะโก, ชุมชนนุโก, บ้านกุยไยไถ และบ้านฉะด่งแง โดยได้รับการจัดสรรหลังคาเรือนละ ๑๕ ไร่ โดยแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย ๑ ไร่ และที่ทำกิน ๑๔ ไร่ แต่ในการจัดสรรครั้งนั้น ครอบครัวที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่ได้แยกทะเบียนบ้านจากพ่อแม่ไม่ได้รับการจัดสรรที่ดิน ทำให้ต้องบุกเบิกป่าเพื่อจับจองพื้นที่ ซึ่งในช่วงที่อพยพขึ้นมาอยู่ใหม่ ชาวบ้านยังพอที่จะทำไร่หมุนเวียนได้เพราะยังมีพื้นที่ป่าไผ่นอกเขตจัดสรรให้ทำกิน จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐ มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อปลูกยางพาราผ่านผู้ใหญ่บ้าน ที่ดินทำกินของชาวบ้านที่ไม่รู้ล่วงหน้ามาก่อนว่าถูกขายให้กับนายทุนโดยการซื้อตามความพอใจของผู้ใหญ่บ้านถูกปรับพื้นที่เป็นสวนยางพารา พื้นที่ไร่ข้าวหมุนเวียนที่เคยทำได้ถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาช้างเผือก อุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลมและอุทยานแห่งชาติดงพญาเย็น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านต้องหาทางออกเพื่อความอยู่รอด ยางพารากลายเป็นทางเลือกในบางครอบครัว และขยายเพิ่มขึ้นประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๔๑ เมื่อมี

เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาส่งเสริมการปลูกยางพาราโดยทำแปลงสาธิตปลูกยางพาราให้ชาวบ้านได้เห็นและมาเรียนรู้ กอปรกับการขยายยางพาราได้ราคาดี ประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๗ การปลูกยางพาราจึงมากขึ้นเกือบทุกบ้าน แต่ประมาณปี พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๕ ยางพาราราคาตก ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย จะโค่นต้นยางทั้งที่ไม่สามารถทำได้เพราะเป็นรายได้หลัก ความพยายามในการที่จะเปลี่ยนสวนยางพาราให้เป็น “ป่ายาง” จึงเริ่มขึ้นในปี ๒๕๕๘

ทีมวิจัยได้ซื้อต้นกล้าชนิดต่าง ๆ เช่น เกาลัดจีน, ทุเรียนหมอนทอง, เงาะทองผาภูมิ, มังคุด, ลำไย, ส้มโอ, มะไฟเหลี่ยมทอง, พริกไทย, กาแฟ และต้นกล้าที่หาเองได้ในท้องถิ่นมาทดลองในแปลงยางพาราจำนวน ๔ แปลง ในระยะแรกเป็นช่วงฤดูฝน ต้นกล้าเจริญงอกงามดี แต่เมื่อเข้าสู่ฤดูหนาว หน้าแล้ง ต้นกล้าหยุดการเจริญเติบโต ทีมวิจัยจึงหาทางแก้ไขโดยการปลูกกล้วยเพื่อช่วยสร้างร่มเงาให้กับต้นกล้าและเพิ่มความชื้นในดินตามคำแนะนำของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ พร้อมทั้งผลิตสารไล่แมลงชีวภาพ ผีเสื้อกรมในเรื่องการขยายพันธุ์และความรู้เรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการทดลอง

ผลการทดลอง พบว่า พืชที่อยู่ร่วมกับยางพาราได้ ได้แก่ มะม่วงหิมพานต์, มะม่วงแก้ว, มะพร้าว, ลูกเนียง, หมาก, มังคุด, ลำไย, เงาะ, มะไฟ, ส้มโอ ไม้หวาน, กล้วยน้ำว้าไล่เหือง, ทุเรียน, มะขาม, ฝรั่ง, เกาลัดจีน ในขณะที่พืชที่อยู่ร่วมกับปาล์มน้ำมันได้ ได้แก่ เงาะ, ลำไย, มังคุด, เกาลัดจีน, มะไฟ, ส้มโอ, กล้วยน้ำว้าไล่เหือง, ลูกเนียง, ฝรั่ง, พริกไทย, ทุเรียน, ไม้หวาน, มะดัน, มะตาด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

การขาดแคลนน้ำในช่วงหน้าแล้งทั้งในภาคการเกษตร และการอุปโภค-บริโภคเป็นปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง แหล่งน้ำบางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และบางส่วนอยู่ในพื้นที่สวนยางพาราแต่มีปริมาณน้อยไม่เพียงพอกับการใช้สอย แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่ในอดีตคนในชุมชนได้อาศัยพึ่งพาเก็บผัก หาปลา ไม่สามารถเป็นที่พึ่งพิงได้ในปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้รับการเยียวยาและฟื้นฟูกำลังจะทำให้ลูกหลานเดือดร้อนและอาจอยู่ไม่ได้หากไม่มีทรัพยากรหลงเหลือให้พวกเขาได้อาศัยพึ่งพิง การฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรดิน น้ำ ป่าจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันแก้ไข โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำเพื่อมิให้เกิดปัญหาการแย่งชิงดังเช่นที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ